

ANMÄRKNINGAR

UTI

FINSKA

SKALDEKÖNSTEN

AF

JAC. JUDÉN.

Wiborg, 1816.

Tryckt hos And. Gedervaller.

Inledning: 1

Ändamålet med all Skrift bör vara, att antingen gagna eller oskyldigt roa Läsaren, om de ej alltid kunna ske i förening. Men då genom poesie göres såväl det nyttiga som nöjsamma mera behagligt, så bör man i synnerhet deruti hafva afseende på utförningens mera upphöjda och bildrika gång, samt värdighet uti uttrycken. När man vill behaga, som mäst är syftemålet med poesie, bör man hinna åtminstone öfver medelmåttan. Då Scribenten är utan tvång, eller icke har något allmänt nyttigt att anföra, behöf-

ver Läsaren icke vara nöjd med hvardagssaker; ty vid en högtidlighet, heter det, fordrar man väl mer än blott husmanskost.

Om Finska Poesiens namn.

Som Finnarnes Runor utgöra en egen national-poesie, och hafva egna bestämda lagar, så svarar ock Runo emot poesie i allmänhet af hvarje slag, äfven af obestämdt innehåll, likasom Tyskarnes Gedicht. Men under enskild benämning betyder Runo den egentliga Finska poesien, Wirsi, en gudelig sång, och Weisu eller Laulu, en verldslig Visa, bägge sednare af främmande verslag, ehuru Laulu annars betyder exequering af all slags sång, likasom Hyminä, ett sakta mäst genom näsan sjungande dån eller läte, hvilket ord för de många likheter e-

mellan Grekiska och Finska språken torde äfven vara en derivation af Hymn, som betyder en lofsång.

Om Run-rimmets natur.

Finskan har af sig sjelf få språkteen eller bokstäfver, och språket jemte dess poesie hafva säkert ernått sin första bildning innan några främmande ljud hunnit blifva införde. Flere ord börjas af denna orsak med lika bokstäfver. Derföre är detta språk böjligt till denna art af rim, som det af ålder bekommit, nämligen: att åtminstone tvänne ord uti raden böra hafva lika begynnelse bokstäfver, och det med rätta i början af pedes. Derigenom äro Finnarnes Runor så lätta att bibehållas i minnet, då det

ena ordet i hvarje rad liksom fordrar det andra. Härtill saknas ej exempel.

Runan är således Finska språkets vanliga och med dess natur öfverensstämmande versslag, bestående af åtta stafvelser i fyra pedes, hvilket utgör den egenteligen berättande poesien. Den fyrstafviga fyllnaden eller halfva versen, som rimmar med sednare hälften af föregående versen, eller ock med den sista versfoten, om densamma utgöres af ett apart ord, tjänar blott till att gifva beskrifningen mera eftertryck, och kan nyttjas till variation i Runstyl, som då, vid oregelbundet bruk deraf, får namn af melerad Runa. Följande raden slutas då behagligast med ett trestafvigt ord, till ex.:

Pohjan poika Suomalainen
 wasta työllä, toimellansa
 taitawalla
 waati onnelda osansa.

eller:

Siitä sulle, rauhan luoja,
 lewon suoja
 kiitos kaikukon kylissä?

Af denna art är den förträffliga
 Psalmen: Ettöds ole ihmis-parha &c.
 ehuru Auctorn sökt der införa
 främmande såväl masculina som
 feminina rim, hvaraf händt, att
 raden näst fyllnaden består af
 blott sju stafvelser, hvilket är
 ett afvikande från Runan.

Med bokstäfvernas likhet till
 rim, hvad vocalerne beträffar,
 är man likväl ej, hvarken uti
 versen eller fyllnaderne, med
 måttligt bruk deraf, så aldeles
 nogräknad, till ex.:

Siell' on elo autuaambi
 ihmisillä

är icke stötande för örat. Äfven som icke heller:

Katsahtaisfa Taimahalle,
der bokstäfvernas likhet blott i pedes eller emellan ett ord och en stafvelse, finnes iakttagen, och bör alltid vara tillåtligare, än att med bättre rim göra meningen tvungen, eller annars utspäda saken med ett onödigt öfverflöd af ord. Denne vers är i anseende till dess rim lika god, om icke bättre, än:

Nyt on meillä onnen päiwä.

Äfven de sednare hälfterne af fingerade eller sammansatta orden kunna derföre nyttjas till rim, utan afseende på deras sammansättning, till ex.:

Rikko-herra hengellinen.

Fylles versen af blott ett enda ord, då kan det icke vara fråga om rim; men kan det än-

då någon gång hända emellan stafvelserna, så är det så mycket bättre, såsom uti:

Lylymättömyydesfänsä.

Om Runans mekanik.

Som diftongerne au, ou, uo, eu, ie, iu, yö, äy och öy låta redan, utom första stafvelsen af alla inländska grundord, i allmänt tal, (ie blott uti verba), såsom tvänne aparta vocaler; så skall man alltid nyttja dem sådane äfven uti vers, till ex.: wapa:us, foko:us, make:us, wieri:ellä, laupi:us, perä:yttää och pölldä:yö. NB. uo och yö äro i detta fall utan exempel i språket. Men skulle de uti något ord finnas, så vore de underkastade samma lagar.

Beständige diftonger äro egenteligen de, som hafva ett i till sednare hälft, hvilka äro

följande: ai, oi, ui, ei, äi, öi och yi; ty ie är, utom första stafvelsen, beständig blott uti några främmande ord, såsom: pitieri och lasierata. Dock bör man alltid uti vissa ord åtskilja grundstafvelserna, der grundstafvelse-vocalerne kunde tillsammans utgöra en diftong, eller en lång vocal, till ex.:

La-in Kautta luonnollisen
Kaiikki tuonelaan Ko-ota.

Det är en hufvudsaklig regel, att icke börja versen med en mindre vigtig stafvelse än den efterföljande, aldrig sluta med en vigtigare än den föregående. Versen bör i synnerhet slutas med en trochée, då äfven begynnelse-vigten af denna versfot kan räknas till godo, så att den förre stafvelsen med en consonant svarar emot den sednare med tvänne consonanter, en på hvardera sidan

om vocalen, såsom uti: luwal-
 linen. Så ock kan blott en vo-
 cal i början af versfoten svara
 mot vocalen med dess conso-
 nant i slutet af den samma,
 såsom uti: ifå och paeta. Så-
 des slutas versen aldrig med
 någon stafvelse, som innehå-
 ler antingen en diftong eller en
 lång vocal, icke heller med en
 stafvelse, som slutas med tvän-
 ne consonanter.

Uti början af raden äger
 man kanske likväl frihet, att
 hållre begå ett mindre fel emot
 regeln, än göra beskrifningen
 tvungen eller vidlyftig, till ex.:

Unoi weistä wierahalda,

eller:

puhuin fieldä puhtahasti,

låta i detta fall säga sig; ty
 första stafvelsen af ordet, äf-
 ven med en enkel vocal, är af

sig sjelf vigtig, så att den nästan kan svara mot den följande, som innehåller en diftong. Usein och dylika ord, med blott en bokstaf till första och fyra till sednare stafvelsen, äro dock alltid mindre tjenlige till begynnelse-ord och böra sällan tillåtas.

På ofvan anförde grund kan skönhetens företräde framför en mindre granlaga regel lämpas äfven på de långa vocalerna uti andra stafvelsen, då den första innehåller en diftong, eller det finnes tvänne consonanter emellan de första vocalerna, af hvilka consonanter den föregående hörer till den första stafvelsen, och öker följakteligen begynnelse-vigten, till exempel:

Kainmaa maata kaiten päiwän,
 tyndää pellon pehmeäksi.

Om alla pedes i versen utgjordes af blotta trochéer, skulle versen blifva desto mera väljudande; men uppå de tvänne medlersta hafves intet afseende, allenast versen ej göres tung genom för starka jamber, i synnerhet om äfven den första versfoten vore en tvungen trochée.

Man får icke sluta en åtta-stafvig vers eller så kallad Runa med ett tre-stafvigt ord, som ej har den första stafvelsen kort, nämligen, att stafvelse-vocalen är enkel med eller utan consonant framföre, men efteråt tåls ingen, som hör till samma stafvelse, till ex.:

Siell' on humina huiluen,
siellå pirinå pillien,

duga icke; de förorsaka, efter Runtakten en olidlig cacophonie för örat.

Siell' on huiluen humina,
siellä pillien pirinä

kunna deremot nyttjas, (hälst, att dermed sluta meningen) i synnerhet om medlersta stafvelsen i sista ordet är mera vigtig, till ex.:

Wielä wanhana isoinen.

Viktig är denna stafvelse redan, blott der, emellan de sista stafvelse-vocalerna, finnas tvänne consonanter, till ex.:

Joka joukossa waessi,
eller:

Kauan wiipymät kalassa.

För denna orsak är bruket af en dubbel consonant (*ss*) uti Locativus Inesse ganska nödvändigt, ehuru det härtills, emot de flesta Provinsers vigtiga uttal, icke varit i skrift vanligt.

Här inbegripes äfven alla femstafviga ord, uti eller utom för-

ening, som i de tre sista stafvelserna hafva detta sistnämnda förhållande. Dock äro femstafviga ord efter ett trestafvigt ej de tjenligaste till Runa, om ock, som nödvändigt fordras, första stafvelsen, som slutar en versfot, vore mycket kort, och den andra, som börjar en annan versfot, ansenligen vigtig, såsom uti: *alammaiselda*; ty vid dessa stafvelser sker ord-afdelningen till trochéer. Om detta vilkor icke fins uti första stafvelsen, så böra de öfrige utgöra tvänne fullkomliga trochéer, såsom uti: *saamattomaksi*.

Annetaan *alammaiselle*,
och

saatetun saamattomaksi,

äro tämmeligen passande; ty de femstafviga orden kunna här med lätthet afdelas i pedes. Men

det sista eller femstafviga ordet uti :

Ruſſa on firjoituksia,
passar aldrig uti denna ställning till Run-versen.

Tvänne ord af tre, och ett af två stafvelser, med en kort begynnelse-stafvelse uti andra ordet, äro användbara till Runa, till ex.:

Namulla suloinen aika.

Första ordet af tre, andra af två, och tredje af tre stafvelser, såsom:

Mainitun ilon majoisſa,

och

Hellittain hywån hedelmån,

låta ock säga sig, men böra nyttjas sällan; ty i denna ställning kommer hvarje ord att söndras, då deras stafvelser skola afdelas till pedes, hvilket gör versen tung, allt efter mängden af de

ord, som ej af naturen passa till tonfallet, i synnerhet om förra stafvelsen af det tvåstafviga ordet är viktigare än uti de anförde verserne. Dessutom passa ordens rim här aldrig till rim för pedes, som är hufvudsaken, och utgör rythmen i versen.

Af det föregående är sluteligen att märkas, det alla ord, som komma att undergå brytning, då de formeras till pedes, böra med rätta vara så beskaffade, att hvarje pes vid ord-brytningen utgör en trochée, hvarigenom öfvergången lättas.

Ord, bestående af två eller fyra stafvelser, äro de tjenligaste och mäst välljudande till Runa. Nyttjas dylika ord uti första och andra raderne, och man då dertill sluter meningen

med en tredje rad af ett tvåstafvigt och tvänne trestafviga ord med en vigtig mellanstafvelse uti sista ordet, så blifva verserne icke utan harmonie, till exempel:

Roska Luoja luomisensa
oli päättänyt pyhästi,
kohta koitti onnen päivä
ihänainen ihmisille,
riemu ruškoitti enemmän.

Med enstafviga ord kan man sällan sluta en vers; deras uttal bör då åtminstone vara ganska kort, såsom: se, ja och jo, ingalunda såsom: me, te och he, eller on med consonant efter.

Äfven borde undvikas, att uti meningar af närmare sammanhang, eller utan något mellantecken börja en vers med lika stafvelse, som den föregående slutas; ty annars blir öfvergången emellan verserne

monotonisk. Sådant förhållande, till och med orden emellan, bör i allmänhet afböjas.

Uttryckets styrka förökes derigenom, att man upprepar vid följande versens början det viktigaste ordet af den föregående, hvilket vanligtvis är det sista, som anses tjenligast der till, till ex.:

*Surha tyðksi tyhmån sota —
sota surkeus sukumme.*

Detta upprepnings-ord kan någon gång vara åtföljdt äfven af ett annat, till ex.:

*Sulla on nyt suurin woima —
suurin woima, wahwin walda.*

Likaså vinner beskrifningen i styrka och skönhet, då man föreställer samma sak med andra ord eller nya vändningar, till exempel:

Mieli tuulda nätkähänsä,
täytti tyhjällä mahansa.

eller

Råwi, kulki kelpo lailla,
juoksi joutuwan tavalla,
tuuli pyhkis' poski-päitä,
hiukset pitkät harvatesa
löyhivät lakin sivuilla.

Härvid äro ock följande uti
all skrif-art vanliga omständig-
heter att iakttaga: 1:o Då man
vill göra berättelsen lifligare,
anföres under Präsens redan
passerade händelser, hvartill
exempel nog finnas. 2:o För
begreppets enkelhet nyttjas of-
ta Singularis, ehuru meningen
syftar på flere eller på hela Ge-
nus, till ex.: Ihminen on siitä laa-
dusta, hvarmed man menar he-
la menskligheten. 3:o För att
gifva vigt åt beskrifningen, bru-
kar man äfven då och då for-
mera Pluralis af ord, hvilka